

Βαία Ιορδ. Παπουσή

Καθηγήτρια Φιλολόγος

Γιορτάστε μαζί μας

Κείμενα και εποπτικό υλικό
για τις Εθνικές Σχολικές Γιορτές

ΠΕΡΙΕΧΕΙ cd-rom

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΖΗΤΗ

Πρόλογος

Αναμφισβήτητα, οι εθνικές και άλλες γιορτές –κομμάτι αναπόσπαστο από τη σχολική πράξη– συμβάλλουν με το δικό τους τρόπο στη γενικότερη μόρφωση του μαθητή, ιδιαίτερα, μάλιστα, όταν συνοδεύονται και από θεατρικά δρώμενα.

Η παρούσα εργασία –μια ακόμη ανάμεσα σε άλλες του είδους της– φιλοδοξεί να συμβάλει στον γενικότερο τομέα των εορταστικών εκδηλώσεων, χωρίς να διεκδικεί την πρωτοτυπία ή την τελειότητα. Ακόμα, να αποτελέσει ένα κίνητρο για κάτι καλύτερο και, κυρίως, να δώσει μήνυμα αισιοδοξίας ότι πολλά μπορούν να γίνουν, ακόμα κι όταν τα μέσα που διαθέτει το σχολείο είναι πενιχρά.

Γιατί, αν περιμέναμε να ολοκληρωθούν οι προϋποθέσεις για μια τέλεια γιορτή ή μια τέλεια θεατρική παράσταση (με σκηνικά, κουστούμια κλπ.), ίσως δε θα τις απολαμβάναμε ποτέ.

Πλήρως εξοπλισμένες σχολικές αίθουσες για εορταστικές εκδηλώσεις και θεατρικές παραστάσεις ας μην περιμένουμε, λοιπόν. Αρκεί πρώτα η θέληση και το μεράκι κι έρχονται δεύτερα τα υπόλοιπα. Ο μαθητής θα θυμάται την προσπάθεια ή τη συμμετοχή του –την ουσία δηλαδή– που, πολλές φορές, χάνεται μέσα στην επάρκεια των υπολοίπων.

Όσο για το μαθητικό κοινό, που παρακολουθεί, μπαίνει κι αυτό με τη σειρά του στη διαδικασία της γιορτής. Προσαρμόζεται στην υπάρχουσα κατάσταση, αφουγκράζεται με μεγαλύτερη προσοχή, όταν δεν επαρκούν τα μικρόφωνα, ή βολεύεται στις ξύλινες καρέκλες, αφού δεν υπάρχουν αναπαυτικές πολυθρόνες.

Άλλωστε, με πόση νοσταλγία δε γυρίζουμε στα χρόνια εκείνα που, ως μικροί μαθητές, συμμετείχαμε στην προετοιμασία μιας σχολικής γιορτής ή μιας θεατρικής παράστασης, οι οποίες αποτελούν το μέρος εκείνο της παιδείας που αβίαστα «παιδεύει» χωρίς να... παιδεύει.

Γι' αυτό, οι σχολικές γιορτές –όσο υπάρχουν και με τις συνθήκες που υπάρχουν– μπορούν να γίνουν το ευχάριστο κομμάτι της σχολικής ζωής, κι όχι αγγαρεία για μαθητές και... εκπαιδευτικούς.

Σ' αυτό το τελευταίο έρχεται να δώσει κάποια βοήθεια το βιβλίο αυτό. Έτσι, στις σελίδες του αξιοποιούνται κείμενα επωνύμων συγγραφέων, αλλά και αγνώστων, παλαιότερων και συγχρόνων. Πολλά απ' αυτά ανήκουν στους ίδιους τους πρωταγωνιστές των εθνικών γεγονότων.

Η επιλογή των έργων έγινε με κύριο κριτήριο τη σαφήνεια ή τη συντομία. Άλλα είναι αποσπάσματα και άλλα έχουν ελαφρώς διασκευαστεί, ώστε να είναι περισσότερο κατανοητά στους μαθητές της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Όπου θεωρήθηκε απαραίτητο, απλοποιήθηκε η γλωσσική μορφή τους, για τον ίδιο, όπως και πιο πάνω, σκοπό.

Το υλικό είναι καταμεμημένο σε ενότητες κατά εθνική εορτή, σύμφωνα με τη χρονολογική τους σειρά, όπως εορτάζονται στο σχολείο. Έτσι, γίνεται αρχή με τις ενότητες για τον *Μακεδονικό Αγώνα*, την *Απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης*, τη γιορτή της *Σημιάς*, που πλαισιώνονται από ομιλίες, ποιήματα, πεζά και τραγούδια. Ακολουθούν οι ενότητες για το *Έπος του 1940* με την Κατοχή και την *Εθνική Αντίσταση*, την εξέγερση του *Πολυτεχνείου* και, τέλος, την εθνεγερσία της *25ης Μαρτίου 1821*. Γι' αυτές τις τρεις τελευταίες γιορτές προστίθενται επιπλέον και κάποια θεατρικά.

Τα θεατρικά κείμενα έχουν απλή διάρθρωση και δεν απαιτούν πολύπλοκα σκηνικά. Αποτελούν πιο πολύ σκηνές-εικόνες, που σκοπό έχουν να δώσουν μια μικρή γεύση από την εποχή εκείνη μαζί με κάποια πληροφοριακά ιστορικά στοιχεία. Γι' αυτό είναι σύντομα και, σχεδόν όλα, μονόπρακτα. Έτσι, οι μαθητές μπορούν να τα δουλέψουν χωρίς πολύ κόπο, διαθέτοντας ελάχιστο μόνο από τον πολύτιμο χρόνο τους.

Τέλος, σημαντικό ρόλο στη διοργάνωση μιας επετείου θα μπορούσαν να παίξουν πιστεύουμε τα σύγχρονα ψηφιακά μέσα και πηγές μέσα από το διαδίκτυο. Θέλοντας να στηρίξουμε και να ενισχύσουμε την επαφή του εκπαιδευτικού με τα μέσα αυτά, συμπεριλάβαμε στην έκδοση και ένα δωρεάν συνοδευτικό CD-ROM, στο οποίο βρίσκεται κανείς πλούσιο εικαστικό υλικό, οπτικοακουστικά ντοκουμέντα και τραγούδια, καθώς και δείγματα του τρόπου αξιοποίησης του υλικού αυτού σε έναν εορτασμό.

Με την ελπίδα ότι το παρόν πόνημα θα αποτελέσει μια ακόμη προσφορά στον τομέα των εορταστικών εκδηλώσεων στο σχολείο, ευχόμαστε επιτυχία σε κάθε διοργάνωσή τους.

Βαΐα Παπουτσή
Εύοσμος, Οκτώβριος 2008

Οδηγίες Χρήσης του CD-ROM

Η πλοήγηση στο υλικό που περιέχει το CD είναι δυνατή μέσω οποιουδήποτε φυλλομετρητή-browser (π.χ. Internet Explorer, Mozilla Firefox, Safari, Opera κτλ.).

Σε λειτουργικό σύστημα Windows, το CD-ROM λειτουργεί με αυτόματη εκκίνηση (autorun). Επειδή το λειτουργικό Vista έχει εργοστασιακή ρύθμιση που, για λόγους ασφαλείας, δεν επιτρέπει την αυτόματη εκκίνηση, ένα διπλό κλικ στο αρχείο CDFE_e.exe θα σας δώσει πρόσβαση στο περιεχόμενο του CD-ROM. Οι χρήστες Macintosh κάνοντας κλικ στο αρχείο ΑΡΧΙΚΗ.htm αποκτούν πρόσβαση σε όλο το περιεχόμενο.

Το υλικό είναι οργανωμένο σε θεματικές ενότητες. Περισσότερες πληροφορίες θα βρει ο χρήστης στην αρχική σελίδα του CD. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι περιέχει εικαστικό και ηχητικό υλικό, βίντεο και παρουσιάσεις PowerPoint. Εκτός από τις παρουσιάσεις αυτές, όλο το υπόλοιπο υλικό είναι προσβάσιμο απευθείας μέσα από τον φυλλομετρητή-browser και δεν απαιτείται ειδικό λογισμικό για την προβολή των αρχείων βίντεο και ήχου.

Για τις παρουσιάσεις απαιτείται το πρόγραμμα PowerPoint® της Microsoft*. Η προβολή μπορεί να γίνει είτε απευθείας από το CD και τον browser (οπότε η πλοήγηση στις σελίδες γίνεται με τον τροχό κύλισης του ποντικιού) είτε κατόπιν αποθήκευσης του αρχείου στον υπολογιστή του χρήστη και προβολής μέσω του προγράμματος MS PowerPoint. Η επιλογή αυτή δίνεται αυτόματα από τον υπολογιστή με το άνοιγμα του εκάστοτε αρχείου παρουσίασης.

* Εναλλακτικά, μπορεί ο χρήστης να «κατεβάσει» (download) το δωρεάν πρόγραμμα PowerPoint Viewer από το Download Center της Microsoft <<http://www.microsoft.com/downloads/>> με αναζήτηση στην κατηγορία «Office».

Περιεχόμενα

Μακεδονικός Αγώνας (1904-1908)	
Ομιλίες	
<i>Ομιλία 1. Μακεδονικός Αγώνας (1904-1908)</i>	19
<i>Ομιλία 2. Μακεδονικός Αγώνας (1904-1908)</i>	23
<i>Ομιλία 3. Μακεδονικός Αγώνας - Παύλος Μελάς</i>	26
Πεζά	
<i>Στα Μυστικά του Βάλτου</i>	32
<i>Βελίκα Τράϊκου</i>	33
Ποιήματα	
<i>Παύλος Μελάς</i>	34
<i>Στο θάνατο του Παύλου Μελά</i>	34
<i>Όραμα χρέους</i>	35
<i>Βελίκα Τράϊκου</i>	37
Τραγούδια	
<i>Μακεδονία</i>	38
<i>Ο Παύλος Μελάς</i>	38
Απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης (26 Οκτωβρίου 1912)	
Ομιλία	
<i>Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης (26 Οκτωβρίου 1912)</i>	41
Ποιήματα	
<i>Η Απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης στα 1912</i>	43
<i>Θεσσαλονίκη</i>	44

Γιορτή της Σημαίας

Ομιλίες

Ομιλία 1. Στη γιορτή της Σημαίας	47
Ομιλία 2. Σκέψεις για τη Σημαία	48

Ποιήματα

Στην Ελληνική Σημαία	51
Η Σημαία μας	52
Όρκος στη Σημαία μας	52
Στη Σημαία	54

Τραγούδια

Σημαία 1	55
Σημαία 2	55

28η Οκτωβρίου 1940

Ομιλίες

Ομιλία 1. 28η Οκτωβρίου 1940	59
Ομιλία 2. Σκέψεις για την 28η Οκτωβρίου 1940	62

Πεζά

Χρονικό του 1940	66
Ελληνική Εποποιία 1940-1941	67
Μια μαρτυρία για τον τορπιλισμό της «Ελλης»	69
Η πρώτη μέρα του πολέμου	70
Πόλεμος	71
Προκήρυξη των Ελλήνων στρατιωτών που έριξαν αεροπλάνα μας στους Ιταλούς εισβολείς στις 30-10-1940	73
28η Οκτωβρίου 1940	73
Γιατί πολεμούμε	74
Ένα παιδί θυμάται... ..	74
Ελλάδα	75
Πόλεμος και Κατοχή	76
Ιερή Κολυμβήθρα	76
Το Μανιφέστο των Λογίων	77
Ο Έλληνας φαντάρος	78
Η Υψηλότετη Κορυφή	79
Γράμμα στο άλογό μου	79
Γράμματα προς τους ήρωες	81
Από το ημερολόγιο Ιταλού αιχμαλώτου	81

Ένας γιατρός θυμάται...	82
Η Μεγαλοψυχία· ένας άλλος ηρωϊσμός του 1940	83
Ιταλοί αιχμάλωτοι	85
Μιλούν Ιταλοί Αιχμάλωτοι	86
Πώς είδαν το 1940 οι ξένοι	87
Οι Γάλλοι διανοούμενοι για την 28η Οκτωβρίου 1940	88
Η Μάχη των Οχυρών (Ρούπελ)	90
Η Τελευταία Εκπομπή του Ραδιοφωνικού Σταθμού –λίγο πριν την εισβολή των Γερμανών στην Αθήνα	91
Ύστερ' από σαράντα χρόνια	92
Ποιήματα	
Ανώνυμοι Ήρωες	93
Χτυπά η Καμπάνα...	94
Του '21 το κρασί –Απόσπασμα	94
28 Οκτώβρη, το '40	96
Επίγραμμα	97
28 Οκτωβρίου 1940 –Απόσπασμα	98
Οκτώβριος 1940	99
Τραγούδι του Νικητή	100
Η Νίκη	100
Οι Νεκροί	101
Για τους Αγωνιστές του 1940	101
Στα Παιδιά της Ελλάδος	102
Γλυκειά μου Ελλάδα	103
Απολογία Μελλοθάνατων	103
Στον Ήρωα Αγωνιστή του 1940	104
Στους Νέους του 1940	105
Το Τελευταίο Γράμμα	105
Γράμμα Πολεμιστού	106
Στους Αγωνιστές του 1940	107
Οι δοξασμένοι νεκροί	107
Χαρείτε Αδέλφια	108
Ελληνοπούλες του Σαράντα	108
Ελληνίδες	110
Ελλάδα	110
Το Στίγμα	111
Θεατρικά	
Μνήμες του '40	112
Η Συνέντευξη	114

<i>Το Γράμμα</i>	116
<i>Αναμνήσεις μιας Γενιάς</i>	118
<i>Γράμματα από το Μέτωπο [Ταμπλώ]</i>	122
<i>Η Ελληνίδα του '40 [Ταμπλώ]</i>	124
<i>Α' Σκηνή: Γυναίκες της Πίνδου</i>	124
<i>Β' Σκηνή: Γυναίκες που πλέκουν</i>	125
<i>Γ' Σκηνή: Γυναίκες Νοσοκόμες</i>	126
<i>Διάλογοι του '40</i>	126
<i>Μέσα σε μια Έκθεση</i>	130
Τραγούδια	
<i>Μάνα θα τους περιμένει</i>	134
<i>Κορόιδο Μουσολίνι</i>	134
<i>Παιδιά της Ελλάδας</i>	135
<i>Γυναίκες Ηπειρώτισσες</i>	136
<i>Πίνδος</i>	137
<i>Η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει</i>	138
Κατοχή-Εθνική Αντίσταση (1941-1944)	
Ομιλίες	
<i>Ομιλία 1. Κατοχή-Εθνική Αντίσταση (1941-1944)</i>	141
<i>Ομιλία 2. Εθνική Αντίσταση-Γοργοπόταμος</i>	144
Πεζά	
<i>Η Μάχη της Κρήτης</i>	147
<i>Η γερμανική σημαία στην Ακρόπολη</i>	149
<i>Μια εκδήλωση αντίστασης</i>	149
<i>Το ολοκαύτωμα των Καλαβρύτων</i>	150
<i>Καραγιάννη Λέλα: Μια ηρωίδα της Εθνικής Αντίστασης</i>	152
Ποιήματα	
<i>Μπορείς;</i>	153
<i>Θούριο</i>	154
<i>Η Αντίσταση –Επίγραμμα</i>	154
<i>Όχι, ποτέ σκλάβα ζωή</i>	155
Θεατρικά	
<i>Εκείνα τα Χρόνια</i>	156
<i>Τότε...</i>	159

Η Εξέγερση του Πολυτεχνείου - 17 Νοεμβρίου 1973

Ομιλία

Πολυτεχνείο 1973	165
------------------------	-----

Πεζά

Οι Προϋποθέσεις της Δημοκρατίας	169
Τα Χαρακτηριστικά της Δημοκρατίας	170
Μας χρειάζεται Δικτατορία;	170
Η δήλωση του Γιώργου Σεφέρη	171
Ελευθερία δια του Νόμου	171
Ο Όρκος των Αθηναίων Εφήβων	172
Το επαναστατικό μανιφέστο των φοιτητών	172
Οι νεκροί της εξέγερσης του Πολυτεχνείου	173

Ποιήματα

17 Νοέμβρη	175
Θούριο	176
Στους νέους Ιερολοχίτες	176
Η Λευτεριά	177
Τις αγορεύειν βούλεται	177
Ωραίοι Έλληνες	178
Το Κάστρο	178
Ρωμιοσύνη –ενότητα Ι	179
Αν θέλεις να λέγεσαι Άνθρωπος	180
Μαζί μας αγωνίσου	181
Φωνές	181
Ο Καιόμενος	182
Πολυτεχνείο	182
Στο παιδί μου	184

Τραγούδια

Λεβέντης εροβόλαγε	185
Της Δικαιοσύνης	186
Το Χελιδόνι	186
Ο Δρόμος	187
Τα παιδιά ζωγραφίζουν	187
Χελιδόνι σε κλουβί	188

Θεατρικά

Τέσσερις Μέρες	189
Η Δίκη του Πολυτεχνείου	193

25η Μαρτίου 1821

Ομιλίες

Ομιλία 1. 25η Μαρτίου	201
Ομιλία 2. Η Επανάσταση της 25ης Μαρτίου 1821	204

Πεζά

Δάσκαλοι του Γένους	207
Το παιδομάζωμα	208
Διαταγή Σουλτάνου για παιδομάζωμα	209
Το κρυφό σχολειό	210
Κρυπτοχριστιανοί	211
Η Φιλική Εταιρία και η προσφορά της στον Αγώνα του '21	213
Απόσπασμα του Όρκου των Φιλικών (Όρκος Μέγας)	214
Κλέφτες και Αρματολοί	215
Από την προκήρυξη του Οδυσσέα Ανδρούτσου	216
Από το Χρονικό της Επανάστασης	217
Οι σημαίες της Ελληνικής Επανάστασης	219
Ιστορικά ανέκδοτα του 1821	223
Οι φιλέλληνες του 1821	225
Το Αιγαίο στον αγώνα του 1821	226
Η καταστροφή της Χίου	230
Η καταστροφή της Χίου όπως την είδαν οι ξένοι	231
Κωνσταντίνος Κανάρης	232
Στοχασμοί για το Μεσολόγγι	233
Από τα απομνημονεύματα του Νικόλαου Κασσομούλη	234
Από τα απομνημονεύματα του Αρτέμη Μίχου	235
Από τα απομνημονεύματα του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη	236
Από τα απομνημονεύματα του Χρ. Περραιβού	236
Η Μακεδονία στον Αγώνα του 1821	236
Η συμβολή της Εκκλησίας στην Επανάσταση του 1821	238
Ηρωΐδες της Λευτεριάς	239
Η αγιασμένη επανάσταση –απόσπασμα	241
Ο πρώτος εορτασμός της 25ης Μαρτίου	242

Ποιήματα

Εικοστή πέμπτη Μαρτίου	244
Του '21 η ψυχή –απόσπασμα	245
Του '21	246
Δόξα σε σένα του Χριστού μητέρα ευλογημένη	247
Στους Δασκάλους του Γένους	248

Κλέφτικα δημοτικά τραγούδια	248
Ο Κλέφτης – απόσπασμα	249
Ο Δήμος και το καριοφίλι του	250
Τραγούδι κλέφτικο	252
Το Παιδομάζωμα	252
Ντεβσιρμέ (παιδομάζωμα) – απόσπασμα	253
Το Κρυφό σχολειό	255
Ύμνος των Προγόνων	256
Στο Χάνι της Γραβιάς	256
Οδυσσέας Ανδρούτσος	257
Του Μάρκου Μπότσαρη	257
Τα νησιά της Ελλάδας	257
Ελλάδα εδώ!	258
Ο Καλόγερος της Κλεισούρας	259
Το Ελληνόπουλο	261
Κανάρης	262
Αραπίτσα	263
Στον παπά του '21	264
Θεατρικά	
Ο Όρκος των Φιλικών	265
Θα 'ρθει η Λευτεριά	268
Τα άσκιαχτα σκλαβόπουλα	269
Ο Θούριος του Ρήγα	271
Ματρόζος	273
Το '21 στο... μικρόφωνο	279
Τραγούδια	
Ακάθιστος Ύμνος	283
Όλη δόξα όλη χάρη	283
Θούριος	284
Αποχαιρετισμός του στρατιώτη	284
Ξύπνα ραγιά	285
Λεβεντιά	286
25η Μαρτίου	286
Κλέφτικη ζωή	287
Τα κλεφτόπουλα	287
Χορός του Ζαλόγγου	288
Πηγές & Βοηθήματα	289

Μακεδονικός Αγώνας 1904-1908

Ομιλίες

Ομιλία 1. Μακεδονικός Αγώνας (1904-1908)

Οκτώβριος, ο μήνας του «ΟΧΙ», με το οποίο η μικρή και ανίσχυρη Ελλάδα συνέτριψε δυο πανίσχυρες αυτοκρατορίες, φέρνει και μια παλιότερη ιστορική μνήμη, που ιδιαίτερα συνδέεται με τη Μακεδονία μας και μάλιστα με τη Θεσσαλονίκη: την απελευθέρωση της πόλης του Αγίου Δημητρίου από τον τουρκικό ζυγό στη μνήμη του πολιούχου της, 26 Οκτωβρίου 1912. Αυτή την απελευθέρωση προετοίμασε με ιδρώτα, δάκρυ και αίμα πολύ, όπως θα δούμε, ο Μακεδονικός Αγώνας.

Αλλά, λίγα χρόνια πριν, το μήνα Οκτώβριο και πάλι, στις 13, του 1904, έπεφτε νεκρός από τουρκικό βόλι ένας από τους σημαντικότερους πολεμιστές του Μακεδονικού Αγώνα, ο Παύλος Μελάς.

Δεν αρχίζει ο Μακεδονικός Αγώνας, όπως πολλοί νομίζουν, με την ανατολή του 20ου αιώνα. Οι καταβολές του χρονολογούνται από την εποχή της εθνεγερσίας και την ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους.

Από τότε, καθώς η Μακεδονία δεν συμπεριλήφθηκε στο χάρτη της Ελλάδας, οι Μακεδόνες αντέδρασαν. Ούτε για μια στιγμή δε δέχτηκαν παθητικά και μοιρολατρικά την υποταγή στον κατακτητή.

Τι ήταν, όμως, ο Μακεδονικός Αγώνας, ποιοι τον προκάλεσαν και γιατί; Ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή.

Πάντα το γαλανό Αιγαίο μαγνήτιζε τους Βουλγάρους και πάντα караδοκούσαν να κυριαρχήσουν στα βόρεια ελληνικά διαμερίσματα, στη Θράκη και στη Μακεδονία. Για να πραγματοποιήσουν αυτό τους το όνειρο, εκμεταλλεύτηκαν ορισμένες ενέργειες, που καθοδηγούνταν από τον πανσλαβισμό.

Το 1870, ενώ ακόμη Μακεδόνες και Βούλγαροι βρίσκονταν κάτω από την Οθωμανική κυριαρχία, ύστερα από ρωσική έμπνευση, εκδόθηκε σουλτανικό φερμάνι που επέτρεπε την ίδρυση χωριστής βουλγαρικής Εκκλησίας, η οποία ονομάστηκε *Εξαρχία*. Έτσι, στις επαρχίες μπορούσαν να διοριστούν Βούλγαροι επίσκοποι, αν αυτό το ζητούσαν τα 2/3 του πληθυσμού.

Από την ημερομηνία αυτή αρχίζει η προσπάθεια να διεισδύσουν οι Βούλγαροι στη Μακεδονία. Στην αρχή ο αγώνας τους εμφανίστηκε σαν εκκλησιαστικός και σιγά-σιγά μεταβλήθηκε σε πολιτικό.

Μετά από λίγα χρόνια, ένα δεύτερο γεγονός έρχεται να εντείνει την κατάσταση που δημιουργήθηκε: με τον Ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1877, οι Ρώσοι επέβαλαν στη Τουρκία τη *συνθήκη του Αγίου Στεφάνου*, με την οποία, εκτός των άλλων, περιλαμβάνονταν στη Βουλγαρία η Δ. Θράκη και η Μακεδονία (εκτός από τη Χαλκιδική και τη Θεσσαλονίκη). Αλλά λίγους μήνες αργότερα, στο συνέδριο του Βερολίνου, ακυρώθηκε η παραπάνω συνθήκη κι έτσι η έκταση της Βουλγαρίας περιορίστηκε κατά πολύ. Η Θράκη και η Μακεδονία παρέμειναν τουρκικές επαρχίες.

Οι Βούλγαροι όμως προσπαθούσαν να ξεκόψουν ελληνικά τμήματα του βορειοελλαδικού χώρου, για να μεγαλώσουν έτσι το έδαφός τους. Για το σκοπό αυτό ενδιαφέρθηκαν ιδιαίτερα να μεταδώσουν τις ιδέες τους στον ελληνικό πληθυσμό, να τον στρέψουν κατά του Πατριαρχείου και, τελικά, να κάνουν δική τους τη Μακεδονία.

Έτσι, με διάφορα πραξικοπήματα, κατόρθωσαν να δημιουργήσουν μεγάλο κίνδυνο, καθώς μεταχειρίζονταν κάθε μέσο και τρόπο, για να επιτύχουν τον εκβουλαρισμό των πληθυσμών της Μακεδονίας.

Για το σκοπό αυτό, αρχίζουν μια μεγάλη προπαγανδιστική εκστρατεία σε βάρος του ελληνισμού της Μακεδονίας, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου εξακολουθούσε να παραμένει πιστό στην ορθοδοξία, διατηρώντας ακέραη την εθνική του συνείδηση. Γι' αυτό, οι Βούλγαροι άρχισαν παράλληλα να εφαρμόζουν και την τρομοκρατία. Ιδρύθηκαν ανταρτικά σώματα, οι λεγόμενοι *Κομιτατζήδες*, οι οποίοι μεταχειρίζονταν κάθε μέσο για να πετύχουν τον εκβουλαρισμό των πληθυσμών της Μακεδονίας. Όπου δεν έπιανε η πειθώ, όπου δε λογαριάζονταν οι πιέσεις και οι φοβέρες, το βουλγαρικό κομιτάτο προχωρούσε σε ανατριχιαστικά εγκλήματα. Λήστευαν, έκαιγαν σπίτια, εκκλησίες και μοναστήρια, εξαφάνιζαν κάθε τι το ελληνικό, όπου κι αν το 'βρισκαν.

Κι όσο η βουλγαρική προπαγάνδα με ποικίλους τρόπους απλώνει παντού τα πλοκάμια της, τόσο ο απλός Μακεδόνας, με σύντροφο και εμψυχωτή την ορθόδοξη εκκλησία και το ελληνικό σχολείο, προτάσσει τα στήθη του, για να μην ξεκοπεί από την ορθοδοξία και τον ελληνισμό.

Μέχρι ν' αρχίσει ο ένοπλος αγώνας, την άνοιξη του 1904, αρκετοί ήταν εκείνοι που οργάνωσαν τον ελληνισμό, για να σταθεί όρθιος σ' αυτή την καταιγίδα. Οπλαρχηγοί, κληρικοί και εκπαιδευτικοί στάθηκαν στην πρώτη γραμμή κι έγιναν οι πρωτοπόροι Μακεδονομάχοι. Ανάμεσά τους ο Στέφανος Δραγούμης, ο Γκόνος Γιώτας, ο Βάρδας, ο Μαζαράκης κ.ά.

Εκείνη ακριβώς την εποχή συστήθηκε στην Αθήνα το *Μακεδονικό κομιτάτο*, με πρόεδρο το διευθυντή της εφημερίδας «Εμπρός», Δημήτριο Καλαποθάκη. Επίσης, οργάνωθηκε μυστική αποστολή Ελλήνων αξιωματικών, για να μελετήσει το πρόβλημα της Μακεδονίας. Είχαν πειστεί όλοι στην Αθήνα –μετά την έκθεση των αξιωματικών– ότι ο μόνος τρόπος για να διασωθεί ο ελληνισμός, ήταν η αντιμετώπιση των Βουλγάρων με τα ίδια μέσα. Έτσι, άρχισε ο ένοπλος αγώνας.

Στην κρίσιμη αυτή περίοδο του Μακεδονικού Αγώνα δραστηριοποιήθηκε αμέσως η Εκκλησία, που αντεπιτέθηκε με ηρωισμό, για να σώσει τον ελληνισμό της Μακεδονίας. Εμπνευσμένοι ιεράρχες και κληρικοί, δάσκαλοι και άλλοι εκπαιδευτικοί, χαλύβδωσαν την ψυχή των πιστών της ορθοδοξίας. Ανάμεσά τους οι μητροπολίτες Καστοριάς Γερμανός Καραβαγγέλης, Δράμας Χρυσόστομος Καλαφάτης (που αργότερα μαρτύρησε στη Σμύρνη), Μοναστηρίου Ιωακείμ Φορόπουλος, ο Νίκανδρος Εδέσσης, ο περίφημος παπα-Πασχάλης, που ανέλαβε μάλιστα και την αρχηγία ανταρτικού σώματος στην περιοχή Σερρών, και πολλοί άλλοι, με ποικίλους τρόπους ενίσχυαν τον αγώνα. Διηγούνται το εξής χαριτωμένο επεισόδιο: ο νεότερος Στέφανος Εδέσσης, καθώς επέστρεφε από ταξίδι, εμφανίστηκε στο σιδηροδρομικό σταθμό Εδέσσης, συνοδευόμενος από ιερωμένο, που κρατούσε «λαμπάδα μεγάλου μεγέθους». Στην πραγματικότητα όμως επρόκειτο για όπλα που προορίζονταν για τα ελληνικά ανταρτικά σώματα. Οι Τούρκοι αξιωματικοί τους συνόδευαν τιμητικά μέχρι τη Μητρόπολη.¹

Ο μητροπολίτης Καστοριάς Γερμανός Καραβαγγέλης, με τη θαρραλέα στάση του και με τις πολύ τολμηρές και γεμάτες κινδύνους περιοδείες του στα τρομοκρατημένα χωριά, κατόρθωσε να εμπνεύσει στους κατοίκους της περιοχής του θάρρος.

Είναι χαρακτηριστική η περιγραφή που κάνει για τον εαυτό του και την εμφάνισή του: «Είς την μητρόπολή μου –γράφει στα απομνημονεύματά του– πάντοτε είχαν δύο θαυμάσια άλογα... Όταν έκανα επικίνδυνα ταξίδια, ντυνόμουν κάπως διαφορετικά. Έριχνα πάνω μου ένα μαύρο εγγλέζικο αδιάβροχο, φορούσα μπότες ψηλές ως το γόνατο, το αντερί μου το εσήκωνα κι έπιανα τις άκρες του μέσα στις τσέπες μου και πάνω από το καμηλαύκι μου έριχνα ένα μαύρο μαντίλι. Στον ώμο κρεμόταν το μάνλιχερ και στο στήθος μου σταυρωτά, κάτω από το αδιάβροχο, διακρίνονταν οι φυσιγγιοθήκες με τα φυσέκια... Όλοι με πέρναγαν για στρατιωτικό ή αστυνομικό. Συχνά γυμναζόμουν στο σημάδι...»

Στο Μακεδονικό Αγώνα οι γυναίκες έπαιξαν κι αυτές το ρόλο τους. Οι Ελληνίδες μητέρες με πείσμα αντιστεκόταν σε κάθε είδους απατηλές υποσχέσεις και αρνήθηκαν να παραδώσουν τα παιδιά τους σε βουλγαρικά σχολεία.

Η Μακεδόνισσα βρίσκεται στην πρώτη γραμμή των θυσιών, χωρίς καμιά απαίτηση για δικαιώματα ή άλλη αναγνώριση.

Σημαντικές παρουσίες στο Μακεδονικό Αγώνα των χρόνων 1904-1908 υπήρξαν οι νεαρές δασκάλες, που η αγάπη για την πατρίδα τις μεταμόρφωσε σε αδάμαστες εργάτριες της εθνικής ιδέας, άξιες να διαφυλάξουν τον ελληνισμό από κάθε βουλγαρική προπαγάνδα και απειλή. Απ' αυτές εμπνέονταν ενθουσιασμό τα μικρά παιδόπουλα. Στην εκπαίδευση των παιδιών έδωσαν ακόμη και την ψυχή τους.

Η δασκάλα Αγγελική Μεταλλινού-Τσιώμου, που ζώστηκε τα άρματα και της έλαχε η μεγάλη τιμή κι επίσημα να αναγνωριστεί σαν Μακεδονομάχος, γράφει στα απομνημονεύματά της: «Εργάτρια κι εγώ της εθνικής μας Ιδέας εδίδαξα στα χωριά της Μακεδονίας, όχι βέβαια μόνο τα γράμματα του Συντακτικού και της Γραμματικής, αλλά κυρίως της πατρίδος».

1. Ευστρατίου Μαυρουδή, *Μακεδονία και Μακεδονικός Αγών*, Θεσ/νίκη 1968 (Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών).

Πολλές, μπροστά στο όραμα της λευτεριάς, πλήρωσαν με τη ζωή τους το εθνικό τους έργο. Γνωστά ονόματα η Αγγελική Φιλιππίδου, Αικατερίνη Χατζηγεωργίου, Ηλέκτρα Δράκου, Λίλη Βλάχου, Βελίκα Τράικου, που βρήκαν μαρτυρικό θάνατο απ' τους Βουλγάρους. Χάρη στις προσπάθειές τους ο ελληνισμός πήρε θάρρος.

Όλοι οι επαγγελματίες, καθένας στο δικό του χώρο, κάτι προσέφεραν. Γιατροί κρατούσαν στα σπίτια τους τους τραυματισμένους, τους έστελναν φάρμακα, παρηγορούσαν τους χτυπημένους. Δικηγόροι υπερασπίζονταν στα τουρκικά δικαστήρια τους αγωνιστές που αιχμαλωτίζονταν ή τους πολίτες που κατηγορούνταν για συνεργασία με αντάρτικα σώματα.

Ξεχωριστή θέση ανάμεσα σε όλους τους αγωνιστές κατέχει ο αξιωματικός του πυροβολικού Παύλος Μελάς, γιος πλούσιας οικογένειας και πατέρας δύο μικρών παιδιών. Με το ψευδώνυμο *Μίκης Ζέζας*, έδρασε στην περιοχή της Φλώρινας και της Καστοριάς. Όπου περνούσε μετέδιδε τον ενθουσιασμό, το θάρρος, την αισιοδοξία και την πίστη στους τρομοκρατημένους από τους Βουλγάρους Μακεδόνες, που, στην αρχή, διστάζουν να τον ακολουθήσουν. Με την υπομονή του, την αποφασιστικότητά του και την ισχυρή του θέληση κατορθώνει να τους ξυπνήσει.

Στις 13 Οκτωβρίου ο Μελάς με τα παλικάρια του διανυκτερεύει στο χωριό Στάτιστα(σημερινό Μελά) κοντά στην Καστοριά. Εκεί σε συμπλοκή που ακολουθεί, μετά από προδοσία, πέφτει νεκρός από τουρκικό βόλι.

Ο ηρωικός θάνατός του, αντί να αποθαρρύνει τους Μακεδόνες, πύκνωσε τις τάξεις του. Καινούργια ελληνικά σώματα μπαίνουν στη Μακεδονία και ο αγώνας συνεχίζεται με μεγαλύτερη ένταση.

Ο Παύλος Μελάς έγινε ο Ρήγας του Μακεδονικού Αγώνα ή ο Βύρων της Μακεδονίας, όπως τον ονόμασε ο Άγγλος καθηγητής Dakin. Ο σπόρος που έσπειρε στη γόνιμη μακεδονική γη έφερε πλούσιους καρπούς. Δεν είναι, μάλιστα, υπερβολή να λεχτεί ότι μετά το θάνατό του ο Μελάς πέτυχε να κάνει την τύχη της Μακεδονίας υπόθεση του κάθε Έλληνα. Αμέσως έσπευσαν αγωνιστές από την ελεύθερη Ελλάδα, αλλά και από υπόδουλες περιοχές, κυρίως από την Κρήτη, να επανδρώσουν ένοπλα σώματα, για να υπερασπιστούν τον μακεδονικό ελληνισμό.

Ζωτική περιοχή του Αγώνα γίνεται τώρα η ελώδης λίμνη των Γιαννιτσών, γνωστή ως *Βάλτος*, της οποίας η στρατηγική σημασία ήταν σπουδαιότατη.

Η μεγάλη σημασία του Μακεδονικού Αγώνα για τον ελληνισμό είναι αναμφισβήτητη. Χωρίς τον αγώνα και τη θυσία των Μακεδονομάχων, οι Βούλγαροι Κομιτατζήδες θα είχαν επιτύχει να εξοντώσουν τον ελληνισμό της Μακεδονίας, με όλα τα επακόλουθα μιας τέτοιας επιτυχίας.

Οι απόγονοι των αγωνιστών και των εθνομαρτύρων –η δική μας γενιά– φέρει ακέραια την ευθύνη για την υπεράσπιση και την ακεραιότητα της Μακεδονίας.

Οι αλησμόνητοι ήρωες του ένδοξου Μακεδονικού Αγώνα μας ενισχύουν με το θάρρος τους, για να 'χουμε κι εμείς σήμερα το θάρρος τουλάχιστον να υπερασπιζόμαστε την ελληνικότητα της Μακεδονίας μας.

Πεζά

Στα Μυστικά του Βάλτου³

Το κρύο, εκείνο το Δεκέμβριο, ήταν δυνατό. Η διαμονή στη λίμνη των Γιαννιτσών, δύσκολη πάντα, είχε γίνει για τους αντάρτες οδυνηρή. Οι καλύβες με τους καλαμένιους τοίχους και σκεπή, και το καλαμένιο πάτωμα, δεν μπορούσαν να τους προφυλάξουν από το κρύο. Όταν άναβαν φωτιά οι άντρες μέσα στην καλύβα, ο καπνός, που δεν είχε από πού να φύγει, τους έπνιγε. Αν άνοιγαν την πόρτα, πάγωνε η καλύβα. Αναγκάζονταν λοιπόν οι άντρες να κάθονται χαμηλά ή να ξαπλώνονται χάμω, γύρω στη φωτιά, χαμηλότερα από τον καπνό, για ν' αναπνεύσουν.

Ο αγώνας εν τούτοις εξακολουθούσε, άγριος, αμείλικτος, μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων, ποιος να εκτοπίσει τον άλλο.

Η ψηλή καλύβα της Κούγκας έβαζε τους Έλληνες σε μειονεκτική θέση, γιατί φαινόταν από μακριά. Και οι Βούλγαροι, χωρίς να πλησιάζουν με τις πλάβες τους ώστε να γίνονται αντιληπτοί, τραβούσαν ομοβροντίες από μακριά, και οι σφαίρες τους τρυπούσαν τα καλάμια, έβρισκαν τους άντρες που τύχαινε να είναι όρθιοι μες στην καλύβα, τους πλήγωναν ή τους σκότωναν.

Οι Έλληνες έβγαιναν κι αυτοί, έκαναν αιφνιδιασμούς στις βουλγάρικες καλύβες. Μα αυτές ήταν χαμηλές, δε φαινόταν μες στα καλάμια, έπρεπε να πλησιάσουν οι πλάβες πολύ κοντά πριν τις βρουν. Και τότε ο αιφνιδιασμός ήταν πιο επικίνδυνος για κείνον που πρόσβαλλε, παρά για κείνον που δέχονταν την επίθεση.

Και οι Βούλγαροι προφυλάγονταν. Είχαν καρπούλια παντού. Και συχνά, εξελίσσονταν οι αιφνιδιασμοί σε ξαφνικές μάχες, χέρια με χέρια, μεταξύ περιπολίας ελληνικής και άλλης βουλγάρικης.

Οι αρχηγοί, Άγρας και Νικηφόρος, είχαν χτίσει και άλλες μικρές καλύβες δώθε και κείθε της Κούγκας, και είχαν βάλει παντού σκοπούς, που έμεναν εκτεθειμένοι στο κρύο και μες στα νερά, περιμένοντας κάθε στιγμή καινούργια επίθεση του εχθρού.

3. Από το ομώνυμο βιβλίο της Π. Σ. Δέλτα, Βιβλιοπωλείον της Εστίας (απόσπασμα).

Ήταν τόσο εκνευριστική αυτή η ακινησία και η αναμονή ανάμεσα στα καλάμια, ώστε αναγκάζονταν οι αρχηγοί κάθε ώρα ν' αλλάζουν τους σκοπούς αυτούς. Και μέσα στις καλύβες όμως εκνευρίζονταν οι άντρες, περιμένοντας κάθε στιγμή βουλγαρικό αιφνιδιασμό. Οι υπαρχηγοί ήταν αδιάκοπα στο πόδι, για να επιτηρούν τους άντρες τους, και πάντα ένας από τους δυο αρχηγούς διαδοχικά έμενε ξυπνητός τη νύχτα και φύλαγε.

Αρχηγοί και άντρες είχαν αγριέψει στην όψη, τα μαλλιά τους είχαν μακρύνει, όλοι τώρα είχαν γένια, η εμφάνισή τους ήταν ατημέλητη, τα ρούχα τους τριμμένα, παλιωμένα, φθαρμένα...

Η ζωή αυτή ήταν σκληρή για όλους. Ο Άγρας όμως, με τις κακοκλεισμένες του πληγές και τους συνεχείς πυρετούς, είχε εξαντληθεί ολότελα...

Έπαιρνε το ντουφέκι και πήγαινε σε περιπολίες και ξαναγύριζε με σαράντα βαθμούς πυρετό. Κι έμενε μερικές ώρες ξαπλωμένος στο πάτωμα και πάλι σηκώνονταν το άλλο πρωί και ξανάρχιζε τη δουλειά...

Βελίκα Τράϊκου⁴

Μακεδόνη δασκάλα η Βελίκα Τράϊκου, διορίστηκε το 1900 δασκάλα στην Καρατζόβα, στη φωλιά των κομιτατζήδων, όπου ρίχτηκε στην αποστολή της με ενθουσιασμό.

Στη σύσκεψη Ελλήνων πατριωτών, που έγινε στο Μοναστήρι, βρέθηκε και η Βελίκα, που έκανε τις προτάσεις της: «Οπλίστε τους χωρικούς!... κι όταν εμείς προετοιμάσουμε το έδαφος, από παντού θ' ανάψει ο αγώνας!...»

Γνωρίζοντας άπταιστα την τουρκική και βουλγαρική γλώσσα και προικισμένη με σπάνια υποκριτικά προσόντα, παριστάνοντας πότε τη μισότρελη Τουρκάλα χωρική και πότε τη Βουλγάρα ραδικού ή γαλατού, έγινε το μάτι και το αυτί του αγώνα. Κανείς δεν μπορούσε να την υποψιαστεί, καθώς μετέφερε έγγραφα ραμμένα στα ξεφτισμένα της ποδογύρια ή χωμένα στις πανέμορφες πλεξίδες της.

Όλοι θαύμαζαν και υπολόγιζαν την προσφορά της. Κι όταν αργότερα με τον ερχομό του Παύλου Μελά ο αγώνας εντάθηκε, η μικρή ηρωίδα προσέφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες σαν σύνδεσμος των προξενείων.

Όμως σε μια τέτοια αποστολή στα Γιαννιτσά, την έπιασαν οι Βούλγαροι και μετά από βασανιστήρια, στα οποία την υπέβαλαν να μαρτυρήσει τι γνώριζε, αυτή εξακολουθούσε να παριστάνει την τρελή. Έτσι πήρε στο θάνατο τα μυστικά της.

---

4. Από το βιβλίο της Αθηνάς Τζινίκου -Κακούλη, *Η Μακεδόνη στο Θρύλο και στην Ιστορία*, Εκδοτική Θεσσαλονίκης.

Στα ματωμένα σπλάχνα της την ομορφιά του θάβει,
κι απ' τη σβησμένη του ματιά
πήραν ψυχή, πήραν φωτιά
ξεψυχισμένοι σκλάβοι.

Τι στρατιώτης έπεσε στη γη της ζηλευτός!...
Λυπάται, μα και χαίρεται κανείς με το χαμό του...
Τιμής και δόξης θάνατος ο θάνατος αυτός,
μπροστά στην τόση δόξα του ξεχάνει τον καημό του.

Κι αντήχησαν αντίλαλοι στον Βούλγαρο πελέκι,
τιμή στου Ζέζα το σπαθί, του Μίκη το τουφέκι.
Κι ο Λεπενιώτης άστραψε κοντά του κι ο Βλαχάβας,
κι εκλείσανε τα χείλη του μ' ένα φιλί της σκλάβας.

Δασκάλοι, που τις σάρκες των εσπάραξαν κοράκοι,
παπάδες εθνομάρτυρες, που ψήθηκαν σαν Διάκοι,
χεροπιασμένοι σίμωσαν να δουν το λείψανό του
κι εσχίσανε το ράσο των να γίνει σάβανό του.

Χρυσή ψυχή, που πήγαινες το θάνατο να λάχεις,
από μαρτύρων στόματα χίλια συχώρια να 'χεις.

Γ. Σουρής, Οκτώβριος 1904

Όραμα χρέους

Νύχτα στα σύνορα... Δεκέμβρης...

Κρύα...

Σε δάσος ξέφωτο λάμπ' η φωτιά,
τριγύρω σμάριαζε η διμοιρία,
δυο-τρεις ξεκόψανε,
πιάσαν σκοπιά...

Σε κάποιον ξέρακα, σάπιο ελάτι,
την πλάτη έγειρε ο λοχαγός,
είχε μερόνυχτα να κλείσει μάτι,
ύπουλος στέκεται, αντίκρυ, εχθρός...
Σλάβος, που κάρφωσε θολό
το βλέμμα

σε χώμα πάντοτε ελληνικό!
Μακεδονία μας! Ποτίζεις μ' αίμα
κάθε λουλούδι σου, κάθε φυτό...

Για μιας ξαφνιάστηκε! Μπροστά του
στέκει άντρας ψιλόλιγνος και
τον θωρεί.

Στο 'να του χέρι βαστά ντουφέκι,
του εφάνη κι άλλοτε τον είχε δει...
Πούθε να 'ρχότανε την ώρα εκείνη;
Με βήμα ανάλαφρο και σταθερό,
τον επροσπέρασε, χωρίς βιασύνη,
και ανηφόρισε για το βουνό...
«Στάσου!» του φώναξε. Τι πας
να κάνεις;

Ενέδρες έχουνε οι Σκοπιανοί!
Σκέψου τα νιάτα σου,
π' άδικα χάνεις,
γίνονται χάρισμα στη μαύρη γη...»
Εκοντοστάθηκε... Αργά γυρίζει...
Ρίγος διαπέρασε το λοχαγό...
Ο ξένος, ήρεμος τον αντικρίζει
και τ' αποκρίνεται: «τι να σκιαχτώ;

Κι αν βόλι άσπλαχνο μας βρει
στη μάχη
κι έτσι, για πάντοτε, μείνουμ' εδώ,
τι τιμιότερο από το να 'χει,
Έλληνας, σάβανο το χώμα αυτό;»
Είπε και χάθηκε όπως εφάνη...
Νύχτα τον τύλιξε και καταχνιά...
Ο αγέρας σφύριξε:
«... Έχει πεθάνει...
... Τον λέγαν, κάποτε, Παύλο Μελά».

Μαρίνος Γαρνέλης